Vol 7 Issue 3 Dec 2017

ISSN No : 2249-894X

Monthly Multidisciplinary Research Journal

Review Of Research Journal

Chief Editors

Ashok Yakkaldevi
A R Burla College, India

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies,
Sri Lanka

Welcome to Review Of Research

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2249-894X**

Review Of Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial Board readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Dr. T. Manichander

Sanjeev Kumar Mishra

Advisory Board

Kamani Perera
Regional Centre For Strategic Studies, Sri Lanka

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Fabricio Moraes de AlmeidaFederal
University of Rondonia, Brazil

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Xiaohua Yang
University of San Francisco, San Francisco

Karina Xavier
Massachusetts Institute of Technology (MIT), USA

May Hongmei Gao
Kennesaw State University, USA

Marc Fetscherin
Rollins College, USA

Liu Chen
Beijing Foreign Studies University, China

Mabel Miao
Center for China and Globalization, China

Ruth Wolf
University Walla, Israel

Jie Hao
University of Sydney, Australia

Pei-Shan Kao Andrea
University of Essex, United Kingdom

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Ilie Pintea
Spiru Haret University, Romania

Mahdi Moharrampour
Islamic Azad University buinzahra
Branch, Qazvin, Iran

Titus Pop
PhD, Partium Christian University, Oradea,
Romania

J. K. VIJAYAKUMAR
King Abdullah University of Science & Technology,Saudi Arabia.

George - Calin SERITAN
Postdoctoral Researcher
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences
Al. I. Cuza University, Iasi

REZA KAFIPOUR
Shiraz University of Medical Sciences
Shiraz, Iran

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

Awadhesh Kumar Shirotriya

Nimita Khanna
Director, Isara Institute of Management, New Delhi

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University, Kolhapur

P. Malyadri
Government Degree College, Tandur, A.P.

S. D. Sindkhedkar
PSGVP Mandal's Arts, Science and Commerce College, Shahada [M.S.]

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

C. D. Balaji
Panimalar Engineering College, Chennai

Bhavana vivek patole
PhD, Elphinstone college mumbai-32

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary, Play India Play (Trust),Meerut (U.P.)

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

Jayashree Patil-Dake
MBA Department of Badruka College Commerce and Arts Post Graduate Centre (BCCAPGC),Kachiguda, Hyderabad

Maj. Dr. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

AR. SARAVANAKUMARALAGAPPA UNIVERSITY, KARAIKUDI,TN

V.MAHALAKSHMI
Dean, Panimalar Engineering College

S.KANNAN
Ph.D , Annamalai University

Kanwar Dinesh Singh
Dept.English, Government Postgraduate College , solan

More.........

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.oldror.lbp.world

REVIEW OF RESEARCH
ISSN: 2249-894X
IMPACT FACTOR : 5.2331(UIF)
VOLUME - 7 | ISSUE - 3 | DECEMBER - 2017

मस्य व्यवसायामुळे आर्थिक आणि सामाजिक परीस्थितीत झालेल्या बदलांचा अभ्यास (विशेष संदर्भ :— कांदलगांव ता. इंदापूर जि. पुणे)

डॉ. गजानन कदम
सहाय्यक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग, कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय,
इंदापूर जि. पुणे.

प्रस्तावना:

भारताचा चिंचोळा दक्षिण भाग व्दीपकल्पीय असून देशाच्या दक्षिणेकडे हिंद महासागर पूर्वेकडे बंगालचा उपसागर तर पश्चिमेकडे अरबी समुद्र आहे. या तीन सागरी जलभागांच्या रूपाने भारताला मस्य व्यवसायांसाठी सुमारे २०लक्ष चौ. कि. मी. एवढे सागरी आर्थिक क्षेत्र लाभले आहे. देशाच्या सागरी किनारपट्टीची लांबी ८११८ कि.मी. असून या किना—यावर ९ राज्ये वसली आहेत. सागरी मस्य व्यवसायावर अवलंबन असणा—या गावांची संख्या ४१७८ आहे.

भारतातील सागरी मस्योत्पादन हे केज फिशरीजवर अवलंबून आहे. सुरूवातीस मस्य व्यवसायासाठी तराफे, मचवे, नौका यासारख्या पारंपारीक चालणा—या साधनांचा व नैसर्गिक धाग्यांमुळे बनवलेल्या जाळयांचा वापर होत असे. त्यामुळे मस्य व्यवसायाचे क्षेत्र १७ कि.मी. खोलीपर्यंतच मर्यादित होते. यांत्रिकीकरणामुळे तसेच कृत्रिम धाग्यांपासून बनलेल्या ट्रॉलमुळे मस्यव्यवसायाचे क्षेत्र ७० कि.मी. खोलीपर्यंत वाढले.

महाराष्ट्र हे पश्चिम किना—यावरील राज्य असून राज्याला सुमारे ७२० कि.मी. लांबीचा समुद्र किनारा लाभला आहे. सागरी मस्य व्यवसायासाठी ८७००० चौ.कि.मी. उपलब्ध असून ससून डॉकसारखे मुंबईतीन मोठे बंदर आहे. महाराष्ट्रात ४५५७ यंत्रचलित नौका असून त्यात १३०० ट्रॉलर्स आहेत.

भारतात सागरी मस्य व्यवसायाव्यतिरीक्त नदयावरील मस्य व्यवसाय सुद्धा मोठया प्रमाणात वाढला आहे. कटला, रोहू, मृगल व कलाबासूसारखे जलद वाढणारे व मोठे होणारे मासे नदीमध्ये आढळतात. मस्य बीजाचा पुरवठा होणा—या दृष्टीने भारतातील प्रमुख नदया व त्यांच्या उपनदया उपयोगी आहेत. देशातील नदयापासून वार्षिक मस्य उत्पादन ४०,००० टन प्राप्त होते. महाराष्ट्रातील नदयांची एकूण लांबी ३,२०० कि.मी. असून त्याद्वारे सुमारे ५००० टन वार्षिक मस्य उत्पादन प्राप्त होते.

उद्दिष्टे :—

१) मस्य व्यवसायाचे महत्व अभ्यासणे
२) कांदलगावातील मस्य उत्पादकांच्या समस्यांचा अभ्यास करणे.
३) कांदलगावातील मस्य उत्पादकांच्या समस्येवर उपाय सुचविणे.

परीकल्पना :—

१) कांदलगावातील लोकांच्या उत्पनात मस्य व्यवसायामुळे वाढ झाली.
२) कांदलगावातील मस्य उत्पादकांना अनेक समस्या आहेत.

मर्यादा :—

प्रस्तूत संशोधन लेखातील निष्कर्ष केवळ कांदलगावापुरते मर्यादित आहेत.

कांदलगाव :— एक दृष्टीक्षेप

कांदलगाव हे गाव पुणे जिल्हयातील इंदापूर तालुक्यातील पूर्वेकडे पुणे — सोलापूर राष्ट्रीय महामार्गालगत वसलेले आहे. कांदलगावातील लोकसंख्येचा तपशिल पुढीलप्रमाणे आहे.

तक्ता — १
कांदलगाव गावाची लोकसंख्या वर्गीकरण

अ.क्र.	तपशिल	साक्षर	निरक्षर	एकूण
१	पुरूष	५१५	३४९	८६४
२	महिला	२७९	४५७	७३६
	एकूण	७९४	८०६	१६००

संदर्भ :— ग्रामपंचायत कार्यालय, कांदलगाव ता. इंदापूर जि. पुणे

वरील तक्त्याच्या आधारे स्पष्ट होते की, गावातील महिलापेक्षा पुरूषांचे प्रमाण जास्त आहे. गावातील साक्षरतेचे प्रमाण ४९.६२ टक्के असून निरक्षरतेचे प्रमाण ५०.३७ टक्के आहे. स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण ३५.१३ टक्के आहे.

कांदलगावातील मत्स्य व्यवसायाचे स्वरूप :—

कांदलगाव गावातील लोंकाचा मुख्य व्यवसाय शेती असला तरी उजनी जलाशयाच्या शेजारी कांदलगाव असल्यामुळे गावातील व्यक्ती मत्स्य व्यवसाय सुद्धा मोठया प्रमाणावर करीत आहेत.

कांदलगाव गावातील व सभोवतालच्या लोकांनी उजनी धरणाच्या निर्मितीनंतर उस शेतीचाच वापर करून उत्पन्न वाढीस महत्व दिल्यामुळे कांदलगाव परिसरातील जमिनी मोठया प्रमाणात पाणथळ आणि क्षारपड झाल्या आहेत. त्यामुळे शेतकरी पिक पालट आणि जमिनीच्या उत्पादकता वाढीसाठी कमी खोलीच्या तळयात मत्स्य व्यवसाय करण्यास प्राधान्य देत आहेत.

क्षारपड जमिनीमुळे मत्स्य व्यवसायासाठी माशांना कमी अन्न लागते तसेच पाणथळ जमिनी असल्यामुळे कमी खोलीच्या तळयात चांगले उत्पन्न देणारा व्यवसाय म्हणून कांदलगाव भागातील शेतकरी मत्स्य व्यवसाय मुख्य व्यवसाय म्हणून करीत आहेत. एकात्मिक दृष्टीकोनाचा कांदलगावातील शेतकरी मत्स्य व्यवसाय करतांना एकात्मिक दृष्टीकोनानुसार मत्स्य व्यवसायासाठी कुक्कटपालनाचा अवलंब करीत आहेत.

कांदलगावातील शेतकरी कॅप्चर फिशरीजचा व्यवसायासाठी वापर करतात. कांदलगाव परीसरात दोन पद्धतीने मत्स्य व्यवसाय केला जातो.

१) पेन कल्चर (Pen Culture) :— या पद्धतीत मत्स्य बीज तळयात सोडले जातात. मत्स्य बीज मोठे झाल्यानंतर मत्स्य व्यवसाय केला जातो.

२) केज कल्चर (Cage Culture) :— या पद्धतीत तरंगते पिंजरे जलाशयात सोडण्यात येतात व मोठे मासे पकडले जातात.

कांदलगावात व परीसरात कटला, रोहू, मृगल व कलाबासू इत्यादी भारतीय कार्प जातीचे मासे उजनी जलाशयात आढळून येत असले तरी तिलापिया जातीचे मासे सर्वात जास्त आढळतात.

तिलापिया माशाचा नैसर्गीक जलभागातील वाढता प्रसार होण्याचे मुख्य कारण म्हणजे तिलापियाचे होणारे वारंवार प्रजनन हे होय. तिलापिया मासा तीन महिन्यांचा असतांना प्रजननक्षम होतो व वर्षातून ६ ते ८ वेळा त्याचे प्रजनन होते. तिलापिया मासा गोडया तसेच निमखा—या पाण्यात सुद्धा वाढू शकतो. तिलापिया हा मासा मुळचा आफ्रिका देशातील आहे. भारतीय कार्प जातीचे मासे वर्षातून एकदाच प्रजनन करतात.

तिलापियाच्या वैशिष्टपूर्ण प्रजनन सवयीमुळे तसेच काटकपणामुळे त्यांची संख्या जलभागात अल्पावधीतच मोठया प्रमाणात वाढते. त्यामुळे इतर जातीच्या माशांची वाढ जास्त प्रमाणात कांदलगाव परीसरात होत नाही. इंदापूरच्या मत्स्य बाजारातून दररोज सरासरी ६ टन तिलापिया मासे गुजरात व दिल्ली येथील व्यापारी खरेदी करतात. इंदापूर मत्स्य बाजारामुळे कांदलगाव भागातील लोकांच्या उत्पन्नात वाढ झाली. त्यामुळे त्यांच्या आर्थिक परीस्थितीत बदल झाला. राहणीमानाचा दर्जा या भागातील लोकांचा सुधारला आहे.

कांदलगावा परीसरातील मत्स्य व्यवसाय करणा—या व्यावसायिकांच्या समस्या :—

कांदलगाव परीसरातील मत्स्य व्यवसाय करणा—या व्यावसायिकांना अनेक समस्या आहेत.

१) इंदापूर येथे मत्स्य बाजार आहे, परंतु माशांचे दर स्थिर राहत नाहीत. त्यामुळे व्यावसायिकांना माशांचे योग्य दर मिळत नाहीत तसेच मासे हे नाशवंत असल्यामुळे त्याची साठवण करण्यासाठी आवश्यक सुविधा उपलब्ध नाहीत.

२) कांदलगावातील मत्स्य व्यावसायिकांना भांडवलाची समस्या जाणवते. आधुनिक मत्स्य व्यवसाय करण्यासाठी मत्स्य व्यवसाय करण्यासाठी मत्स्य व्यावसायिकांना आवश्यक भांडवल उपलब्ध होत नाही.

३) मासे पकडण्यासाठी जूनी व परंपरागत साधनांचा वापर कांदलगावातील मत्स्य व्यावसायिक व्यवसायासाठी करतात.

४) कांदलगावातून मत्स्य बाजारात मासे आणण्यासाठी दळणवळणाची साधने अपु—या प्रमाणात उपलब्ध आहेत.

५) कांदलगावातील मत्स्य व्यावसायिकांना मत्स्य साठवणूकीच्या सुविधांचा अभाव आढळून येतो.

निष्कर्ष :—

१) कांदलगावातील शेतक—यांना घटत्या शेती उत्पादकतेवर उपाय तसेच वाढत जाणारी क्षारपड व पाणथळ जमिनीचे प्रमाण कमी

करण्यासाठी मत्स्य व्यवसाय अत्यंत उपयोगी होत आहे.
२) कांदलगावातील मत्स्य व्यावसायिक केज कल्चरपेक्षा पेन कल्चरला जास्त प्राधान्य देत आहेत.
३) रोहू, कटला, मृगल, कलाबासू इत्यादी भारतीय कार्प जातीच्या माशांच्या वाढीसाठी मत्स्य व्यावसायिक पुढाकार घेत आहेत.
४) उजनी जलाशयात तिलापिया माशांचे प्रमाण मोठया प्रमाणात वाढत आहे.
५) तिलापियांच्या होणा—या वारंवार प्रजननामुळे भारतीय कार्प जातीच्या माशांचे प्रमाण उजनी जलाशयात कमी झाले आहे.
६) उजनी जलाशय कोळंबी जातीच्या माशांच्या वाढीसाठी फार उपयोगी आहे.
७) कांदलगावातील मत्स्य व्यावसायिकांना साठवणूकीच्या पुरेशा भांडवलाची तसेच योग्य किंमतीच्या समस्या जाणवतात.

शिफारशी :—

१) कांदलगावातील मत्स्य माशांची आधुनिक बाजारपेठ उपलब्ध करून देण्यासाठी शासनाने मदत करावी.
२) कांदलगावातील मत्स्य संवधर्नासाठी आत्याधुनिक शितगृह उपलब्ध करून दयावे.
३) उजनी जलाशयामध्ये वाढत्या तिलापियामुळे भारतीय कार्प जातींच्य माशांचे अस्तित्व धोक्यात आले आहे. त्यामुळे रोहू, कटला, मृगल, कलाबासू इत्यादी भारतीय कार्प जातींचे मत्स्य बीज मोठया प्रमाणात जलाशयात सोडावे.
४) तिलापियाच्या वाढत्या प्रसाराला नियंत्रित करण्यासाठी तिलापियांची मत्स्य बीज कमी करण्यासाठी प्राधान्य दयावे.
५) भारतीय कार्प जातीच्य मत्स्यबीज वाढीसाठी पेन कल्चरला शासनाने प्रोत्साहन दयावे.
६) मत्स्य व्यावसायिकांना उच्च तंत्रज्ञानावर आधारित आधुनिक साधने मत्स्य व्यावसायिकांना योग्य किंमतीत उपलब्ध करून दयावीत.
७) आधुनिक मत्स्य व्यवसाय करण्यासाठी प्रशिक्षण केंद्र कांदलगाव परीसरात सुरू करावे.
८) मत्स्य व्यावसायिकांना पुरेशा प्रमाणात भांडवल उपलब्ध करून दयावे.
९) माशांच्या दरात स्थिरता राहण्यासाठी स्वतंत्र यंत्रणा निर्माण करावी.

संदर्भ :—

१) मत्स्य व्यवसाय : कार्यशिक्षण हस्तपुस्तिका (२०१२), महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे — ४११००४
२) Integrated fish farming (2014) Kiran Dube, Central institute of fisheries education, Mumbai.
३) फिशरीज टेक्नॉलॉजी (२०१७), संचालक, व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई — ४००००१.
४) उजनी मत्स्य बीज उत्पादन केंद्र, भिमानगर ता. माढा जि. सोलापूर
५) कांदलगाव ग्रामपंचायत, ता. इंदापूर जि. पुणे.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal
For All Subjects

Dear Sir/Mam,
We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Books Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- Directory Of Research Journal Indexing
- International Scientific Journal Consortium Scientific
- OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- DOAJ
- EBSCO
- Crossref DOI
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database

Review Of Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-
413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com